

Ostrouch-Kowalska, Joanna

"Interdyscyplinarne studia nad płcią. Od polaryzacji płciowej do depolaryzacji rodzajowej", Aleksandra Hulewska, Aleksandra Jasielska, Michał Ziarko (red.), Poznań 2002 : [recenzja]

Acta Universitatis Nicolai Copernici. Socjologia Wychowania 15 (360), 234-238

2003

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

problemy współczesnej rodziny, ale też poszukuje ich rozwiązań (problem z komunikacją).

Książka ta powinna znaleźć się w rękach pedagogów, socjologów i psychologów, zarówno praktyków jak i teoretyków, których interesuje tematyka rodziny, jak również studentów wymienionych specjalności. Wszakże specyfika analizy badań, częste dopuszczenie do głosu narracji, jasno formułowane myśli, przejrzysty styl, a także logiczny i uporządkowany opis zagadnień teoretycznych powoduje, iż książka ta może być interesującą lekturą dla każdej osoby, która chciałaby skonfrontować własne doświadczenia rodzinne z zaprezentowanymi wypowiedziami i ich interpretacją.

Na koniec chciałbym podzielić się jeszcze jednym spostrzeżeniem. Prezentowana książka ma dość intrygującą okładkę. Delikatnie zarysowana postać pochylająca się nad tekstem, na czarnym tle – to dla mnie autor wczytujący się w narracje rodzinne. Stawia to pytania: czy rzeczywiście obraz współczesnej rodziny jest ponury? Czy wyłania się on z zamglonych doświadczeń w wyniku namysłu autobiograficznego? Warto zapoznać się z treścią książki, aby samemu na nie odpowiedzieć.

Alicja Skowrońska
Uniwersytet Mikołaja Kopernika
Instytut Pedagogiki

Aleksandra Hulewska, Aleksandra Jasielska, Michał Ziarko (redakcja naukowa), *Interdyscyplinarne studia nad płcią. Od polaryzacji płciowej ku depolaryzacji rodzajowej*, Poznań 2002, Wydawnictwo Fundacji Humaniora (s. 190)

Książka wpisuje się w obszar dyskusji nad zagadnieniem podobieństw i różnic pomiędzy kobietami a mężczyznami na gruncie psychologii, socjologii, filozofii i kulturoznawstwa. Z jednej strony wciąż obecna stereotypizacja ról społecznych pogłębia dychotomię rodzajów: męskiego i żeńskiego, z drugiej strony potrzeby współczesnej cywilizacji zdają się wyżej cenić plastyczność i świadomość jednostek, nagradzając postawy androgyniczne. Czy integracja cech przeciwnej płci oznacza utratę specyfiki własnej płci, czy zmierza do pełnej samorealizacji i rozwoju? Odpowiedzi na to pytanie poszukują autorzy zamieszczonych w książce artykułów, zabierając czytelników w ciekawą podróż od polaryzacji płciowej ku depolaryzacji rodzajowej.

Strukturę książki tworzą dwie części. W pierwszej zamieszczono teksty prezentujące powstałe na bazie potencjałów biologicznych i oddziaływań stereotypów ról płciowych różnice pomiędzy mężczyznami i kobietami. Część druga po-

święcona jest analizie dotychczasowych działań podjętych przez różne środowiska (feministyczne, naukowe, gejowskie, artystyczne) w kierunku podważenia mitów na temat psychologicznej i kulturowej asymetrii płci.

Pierwszą część książki rozpoczyna raport z badań na temat zachowań zdrowotnych podejmowanych przez kobiety i mężczyzn. Zaprezentowane przez Aleksandrę Hulewską i Michała Ziarko wyniki badań sugerują, że kulturowo uwarunkowane przepisy bycia „prawdziwym mężczyzną” i „prawdziwą kobietą” mogą wywierać znaczący wpływ na zachowania człowieka. W przypadku kobiet jest to przede wszystkim wpływ dodatni. Kobiety częściej niż mężczyźni podejmują działania prozdrowotne, co, zdaniem autorów, może przemawiać za funkcjonalnością niektórych, zawartych w stereotypie, wzorców aktywności. W odniesieniu do mężczyzn jest to przede wszystkim wpływ negatywny, ograniczający zakres czynności sprzyjających zdrowiu do tych zawartych w stereotypie, a często promujący aktywność, która *ze zdrowiem ma niewiele wspólnego* (s. 28).

W następnym artykule, stanowiącym fragment szerszej zakrojonych badań na temat czynników determinujących aktywność osób w starszym wieku, Joanna Śmigiel analizuje wyniki pod kątem różnic międzypłciowych. Okazuje się, że mężczyźni i kobiety w okresie późnej dorosłości nie różnią się między sobą pod względem poziomu ani różnorodności aktywności. Płeć nie ma też istotnego związku z konsekwencją aktywności starszych ludzi. Różnice pojawiają się w zakresie preferowanych rodzajów aktywności obu grup, które wiążą się ze stereotypowym postrzeganiem roli kobiet i mężczyzn. Odnosząc się do tożsamości rodzajowej, dane uzyskane przez autorkę potwierdzają dotychczasowe wyniki badań, że na starość zarówno mężczyźni, jak i kobiety stają się bardziej kobiece: *w Polsce łatwiej być starą kobietą niż starym mężczyzną* (s. 46) – konstatuje autorka.

Kolejny artykuł, Lidii Chylewskiej-Barakat, również dotyczy stereotypów płci, ale w kontekście związków z agresją i przemocą, ze szczególnym uwzględnieniem aspektów rozwojowych płci i agresji, relacji między procesem socjalizacji do roli kobiety lub mężczyzny a agresywnością, oraz identyfikacji z płcią a identyfikacją z agresorem. Tę problematykę, ale w obszarze interakcji społecznej, podejmuje Lidia Chylewska-Barakat również w artykule poświęconemu przemocy i agresji małżeńskiej. Autorka, analizując wpływ kultury na kształtowanie się roli płciowej oraz atrybuty męskości i kobiecości w kontekście zachowań agresywnych, dochodzi do wniosku, że *przemoc i agresja [...] zostały wyemancypowane, a związek męskości i agresywności przestał już być oczywisty* (s. 93).

Czy samoniszczenie ma płęć? pyta Jowita Wycisk w artykule dotyczącym związku zachowań autodestrukcyjnych z płcią. Dokonując analizy współczesnych teorii i wyników badań autorka dowodzi, że kobiety i mężczyźni podejmują odmiennie bezpośrednie i pośrednie zachowania autodestrukcyjne, np. mężczyźni częściej dokonują zamachów samobójczych zakończonych śmiercią, kobiety zaś częściej dokonują samookaleceń oraz nieudanych prób samobójczych. Przyczyn tych różnic autorka doszukuje się w odmiennych doświadczeniach socjalizacyj-

nych, a także kulturowych oczekiwaniach i wymogach związanych ze społecznie określonymi rolami płciowymi kobiet i mężczyzn.

W kolejnym artykule Aleksandra Jasielska poszukuje podobieństw w funkcjonowaniu kobiet i mężczyzn w kontekście twórczości emocjonalnej, polemizując ze stereotypizacją płciową sfery emocji. Analizy wyników badań własnych autorki, jak sama przyznaje, nie dokonują *rewolucji* (s. 112) w stereotypach dotyczących emocjonalności kobiet i mężczyzn, ale ukazują, że mężczyźni są potencjalnie zdolni do rozwijania swojej sfery emocjonalnej na równi z kobietami. Skoro w tej strukturze funkcjonowanie obu płci jest podobne, autorka postuluje wykroczenie poza stereotypowe ujęcia i zastąpienie określeń męskiej emocjonalności jako „gorszej”, a kobiecej jako „lepszej” terminem bardziej adekwatnym – „inna” (s. 113).

Autorzy tekstów w części drugiej książki odchodzą od polaryzacji rodzajowej na rzecz androgynii. Określenie „androgynia psychiczna” wprowadziła do psychologii Sandra Lipsitz Bem, tworząc w latach siedemdziesiątych teorię schematów płciowych (*Gender Schema Theory*). Oznacza ono połączenie, w sensie psychologicznym i duchowym, cech tradycyjnie uznawanych za kobiece i męskie. W pierwszym artykule tej części Maciej Kijko analizuje przemiany ideologiczne, jakie zaszły w ruchu feministycznym w kontekście modernizmu i postmodernizmu. Autor dowodzi, że feminizm jest uwikłany w obydwa te dyskursy: modernizm jako projekt emancypacyjny oraz postmodernizm, analizując i podważając przekonania o determinowanym naturą podziale ról społecznych. Ujmowanie feminizmu jako projektu całościowego, bez różnicowania pod względem filozoficznych korzeni, *w istotny sposób zamazuje jego obraz* (s. 125).

Aleksandra Hulewska również analizuje idee feministyczne, ale w odniesieniu do współczesnej psychologii. Wychodząc od prezentacji tła historycznego, autorka koncentruje się na rewizji dotychczasowego podejścia psychologów do problematyki kobiecej – krytyka androcentryzmu i postulat ponownych analiz dotychczasowych osiągnięć psychologii z perspektywy kobiecej; nowych kierunkach oraz zasadach metodologicznych badań, a także założeniach feministycznej psychoterapii. Zdaniem autorki, rozwój myśli feministycznej na gruncie psychologii przyczynił się do wzbogacenia wiedzy nie tylko o kobietach, ale również o mężczyznach.

Takie zdanie zdaje się mieć również autor kolejnego artykułu, Marek Woszczyk. Podejmuje on problem związków pomiędzy stereotypami dotyczącymi płci a uprzedzeniami wobec homoseksualistów w kontekście transmisji kulturowej. Autor polemizuje z mitem „herosa”, postulując wykraczanie poza stereotypy w kierunku androgynizacji na drodze wolnego wyboru. Zdaniem autora, jest to zadanie, które stoi przed *Gender Studies*, sztuką i kulturą masową, a także stanie w niedalekiej przyszłości przed edukacją.

W kolejnym artykule Jacek Zydorowicz analizuje twórczość Alicji Żebrowskiej, która właśnie poprzez sztukę podejmuje zadanie przełamywania stereotypów płciowych. Artystka ta, poprzez kontrowersyjny język wypowiedzi, odnosi

się do kulturowych wyobrażeń na temat transgresji seksualnych oraz napięć pomiędzy biologicznymi i kulturowymi aspektami tożsamości. Wychodząc poza obszar „bezpiecznych” identyfikacji, Żebrowska przekreśla mit o stabilnej tożsamości. Zdaniem autora, niejasność płciowa nie jest tylko problemem tożsamości istoty transseksualnej czy obojnaczej – bohaterów prac Żebrowskiej, ale również dotyczy tożsamości widzów, ich spojrzenia na własną cielesność, a także społecznej nieakceptacji. Prowadząc grę, *w której stawką nie jest rozstrzygnięcie (mężczyzna czy kobieta), ale uświadomienie sobie możliwości nierozstrzygalności* (s. 160), Żebrowska wydobywa widzów z marazmu kulturowych przyzwyczajęń.

Osoby dotknięte transseksualizmem to również bohaterowie ostatniego artykułu prezentowanej książki. Katarzyna Geron, na podstawie dotychczasowych wyników badań nad transseksualizmem, przybliży czytelnikom zagadnienie partnerskich związków osób transseksualnych, ich funkcjonowanie w rolach partnerskich oraz przyczyny osamotnienia. Fenomen transseksualizmu, zdaniem autorki, wskazuje, że niemożliwe jest rozdzielenie aspektów męskości i kobiecości w jednostce. Płeć biologiczna dokonuje tylko sztucznego podziału, bowiem *aspekty męskie i kobiece [...] charakteryzują każdą jednostkę, niezależnie od posiadanej przez nią płci* (s. 184). To stwierdzenie autorki stanowi kres podróży, w którą zabrali czytelników redaktorzy książki i jej swoiste podsumowanie.

Autorzy artykułów, głównie doktoranci Instytutu Psychologii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, podjęli problematykę ważną, szczególnie w kontekście zmian zachodzących w myśleniu o kobiecości i męskości w kulturze współczesnej. Zmian wciąż jednak niezrozumiałych, a przez to obcych polskim czytelnikom. To ogromna zaleta tej książki. Optymizmem nastraja fakt, że osoby związane w większości z jednym Instytutem mają podobne zainteresowania naukowe. To umożliwiła wspólną płaszczyznę dyskusji, nie powoduje osamotnienia młodych badaczek i badaczy w procesie ich naukowego rozwoju. Czytając prezentowaną książkę odnoszę wrażenie, że jej autorzy są na różnym etapie tego rozwoju. Moje odczucia potwierdzają noty o autorach zamieszczone na końcu książki. Poziom merytoryczny i językowy tekstów jest zróżnicowany, co jest jednak zauważalne również w innych opracowaniach zbiorowych i zapewne jest nieuniknione. W niektórych tekstach brak śmiałych interpretacji, jakby podjęcie kontrowersyjnego tematu było wystarczającym powodem, by zainteresować czytelnika. Przywiązanie do cudzych poglądów, cytowanie wypowiedzi badanych osób, z którymi rozmawiali przywoływani autorzy a nie autorzy prezentowanych artykułów, konstruowanie tekstów w oparciu o dokonania dwóch lub trzech badaczy sprawia, że niektóre czytane teksty stają się prezentacją wcześniej już opublikowanych wyników badań i pozostawiają uczucie pewnego niedosytu. Mimo tych kilku „kontrowersji” uważam, że prezentowana książka z całą pewnością stanowi wyzwanie intelektualne oraz punkt wyjścia do dyskusji nad zagadnieniem kobiecości i mę-

skości, ukazuje obszary do dalszych poszukiwań badawczych oraz skłania do refleksji. Taki był też cel jej autorów i jako taki w moim odczuciu został osiągnięty.

Joanna Ostrouch-Kowalska
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski
Instytut Nauk o Wychowaniu

Margie E. Lachman (ed.), *Handbook of Midlife Development*, New York 2001, John Wiley & Sons, Inc. (s. 644)

Jeszcze do niedawna średnia dorosłość – choć jest najdłuższą fazą w życiu człowieka – była okresem życia, którym prawie nie zajmowano się w badaniach nad rozwojem człowieka. Kilkanaście lat temu badania naukowe dotyczące średniej dorosłości należały do rzadkości. Tej części ludzkiego życia poświęcano relatywnie mało uwagi koncentrując się raczej na dzieciństwie, dorastaniu lub starości. W konsekwencji ciągle wiele jest ignorancji i narosłych mitów w myśleniu o średniej dorosłości. Mitów tych jest prawdopodobnie równie wiele, jak 25 lat temu na temat starości, nim rozpoczęto liczne badania w obszarze gerontologii. Według redaktor książki – Margie E. Lachman – nadszedł wreszcie czas, by błędne informacje i mity na temat średniej dorosłości zastąpić rzetelną wiedzą opartą na badaniach naukowych. Wyraźny wzrost w populacji liczby ludzi w okresie średniej dorosłości oraz potrzeba poszerzenia naszej wiedzy o tym okresie spowodowały uznanie środka życia za etap ludzkiego rozwoju wart badania. W ostatniej dekadzie nastąpiło więc przejście od spekulacji do badań, od badań na małych grupach złożonych z ochotników do prób reprezentatywnych, od polegania jedynie na wywiadach indywidualnych do innych wartościowych metod badawczych.

Prowadzone współcześnie badania są najczęściej interdyscyplinarne, co znalazło swoje odbicie w książce, gdyż autorzy poszczególnych rozdziałów są ekspertami z rozmaitych dziedzin, jak: genetyka, neurologia, ekonomia, psychologia, socjologia, antropologia. Jako efekt ich współpracy powstał podręcznik, dostarczający czytelnikom najnowszy portret rozwoju człowieka w średniej dorosłości. Książka stanowi syntezę lat pracy wielu osób, które dzielą się swoim doświadczeniem zajmowania się zagadnieniami średniej dorosłości. Wspólnie uczynili oni duży wkład w obszar wiedzy dotyczący środka życia. Na szczególne podkreślenie zasługuje fakt, iż autorzy prezentują biopsychospołeczne podejście do średniej dorosłości z perspektywy rozwoju w ujęciu *life-span*. To zintegrowanie odkryć z trzech perspektyw badawczych (społecznej, psychologicznej i biomedycznej) daje czytelnikom pełen obraz zagadnień poruszanych w poszczególnych rozdziałach niezależnie od tego czy mowa jest o osobowości, rodzinie, pracy czy o innych aspektach rozwoju.